

SVĒTKU GAIDĪŠANAS RECEPTES

Valija Vaivode ir kārtīga lauku patriote un nevar iedomāties dzīvi pilsētas burzmā. Nākusi no Vārkavas novada Vonogiem, ieprecējās Rožupē, pēc aktīva darba kultūras jomā darbojas Preiļu novada partnerībā. Šobrīd cilvēka intelekts sacenšas ar mākslīgo, kurš visu pasaka priekšā. Kā šajās tehnoloģijās saglabāt sevi, tradīcijas un piederību laukiem – meklējam atbildes sarunā ar Valiju Vaivodi, tiekoties Eiropas dienā Preiļu pils parkā.

Preiļu rajona partnerība ir viena no 33 partnerībām Latvijā, kura īsteno lauku attīstības programmas *Leader* pieejas ietvaros. Šobrīd aktīvi tiek izstrādātas lauku attīstības stratēģijas, lai noteiktu, kas katrai konkrētajai vietai ir vajadzīgs, lai dzīvi novados veidotu labāku un pilnvērtīgāku. Lauku atbalsta programmas darbojas jau daudzus gadus. Ja salīdzina, kas tad laukos šajā laikā ir mainījies, tai skaitā arī cilvēku attieksmē un iesaistē?

Sabiedrības aktivitāte ir mainījusies. Partnerībā sāku strādāt 2007.gadā, tad izbraucām katru

pagastu, iepazinu visu Preiļu novadu, skaidrojām par iespējām saņemt fondu naudu. Toreiz cilvēki bija neziņā, neticēja fondu finansējumam, domāja, ka tie dos un tad prasīs naudu atdot atpakaļ. Tagad sabiedrība ir ļoti izglītota, daudz zina, raksta projektu pieteikumus dažādiem fondiem. Biedrības un nevalstiskais sektors ir attīstījies, pieprasa vietējām pašvaldībām līdzfinansējumu savām idejām. Svarīgi, ka kopienas ir gatavas to darīt, jo par padarīto darbu jau pašiem cilvēkiem nemaksā. Tas ir liels pienesums laukiem, ja to darītu pašvaldība, tie būtu milzīgi izdevumi. Biedrības darbojas

citādāk un izdara ļoti daudz. Lauki ir sakārtoti – ir bērnu laukumi, aktivitātes pie skolām, kultūras nami un ielu apgaismojums, sporta laukumi.

Kas sabiedrību motivēja iesaistīties, noticēt šīm iespējām?

Daudz runājam, tā ir klātienēs komunikācija. Cilvēku nevar uzrunāt zūmā vai tiešsaistē caur ekrānu, informācijas nodošana darbojas aci pret aci, kad tiek paskaidrots. Bieži vien pēc sanāksmes pienāk un jautā, kā tas notiek, un tad stāstām vēlreiz, iedrošinām, palīdzam sakārtot papīrus. Mums ir viena aktīva seniore, raksta projektus no vairākām biedrībām. Atcera-

mies kopā pirmos pieteikumus, tie bija nedaudz naivi un smieklīgi, toties tagad bez problēmām izstrādā un visu sagatavo, prasmes ir attīstījušās. Iepriekšējā *Leader* atbalsta periodā (2015–2021) notika baznīcu atjaunošana, draudzes dibināja biedrības un rakstīja projektus, atjaunoja jumtus, veica fasādes uzlabošanas darbus. Kas tad paliek laukos, ja skolas tiek slēgtas? Paliek baznīca. Cilvēki ir gatavi ieguldīt vides sakārtošanā. Sabiedrība novērtē to, ka pagasts kļūst skaistāks un sakārtotāks, paši cilvēki organizē talkas un piedalās vides uzlabošanā.

Kā panākt iesaistīšanos sa-

vas vides uzlabošanā?

Pirmām kārtām tas sākas ģimenē, to es jūtu jau kā omīte un varu teikt, ka savas vides sakārtošana un dzīves likšana pa plauktiņiem, tradīciju veidošana sākas ģimenē. Atceros savu bērnību un savus vecākus. Kā viņi visu darīja, kā gaidīja svētkus un kā cepa pīragus jebkuriem svētkiem.

Kā gaidījāt svētkus?

Nemainīgi bija tas, ka sētai jābūt kārtībā, vienmēr visam tīram un spodram, mazgājām un visu posām. Rikotie svētki radīja prieku, jo sēta kārtībā, istabā svaigi griežti ziedi, uz galda pīrāgi. Un vecāki to nedarīja vieni, vienmēr

pie darba lika arī bērnus. Bērnībā esam daudz strādājuši, un ne mirkli to nenožēloju. Mēs palīdzējām, man nav iedota recepte, kā gatavot, bet ir svētku sagaidīšanas recepte. Kad palīdzam, tad iemācāmies to arī darīt. Vasarsvētkos vienmēr mājās bija ienesti bērzi, arī tagad to darām. Tā kā man tēvs un vectēvs ir Jāņi, gandrīz visa *geravņa* gāja pie mums līgot. Dzīvojam upes krastā, milzīgs ugunskurs un tēvs muzikants, dziedāšana un mūzika arī bija svarīgi kopā būšanai un tradīciju veidošanā. Tas tā ir palicis no bērnības, un, veidojot savu ģimeni, dziedāšanu un tradīciju esam ņēmuši līdzi. Katriem

svētkiem ir savas dziesmas, mana meita etnomuzikologus pabeigusi. Visi trīs bērni ir precējušies, ir savas ģimenes, bet dziedāšanu un tradīciju turpinām. Kopā ar visiem bērniem, mazbērniem un viņu draugiem, kad atbrauc, ir liels saimes galds, vakariņas, un vēlāk jau dziedam visu, kas patīk, no visiem novadiem. Latgaliskās dziesmas, "Skaidro volūdu" vienmēr dziedam, tad ienāk iekšā Kurzemes un Vidzemes dziesmas, jo vedekla ir vidzemniece. Kopā pušķojam un iededzam guni, tā mums paiet arī Jāņi, kuri bagāti ar cilvēkiem un dažādām tradīcijām. Pēc tam ugunskuram kaut ko ziedojam, prasām veselību un auglību, katrs mēs jūtam, ko gribam, un tad to darām, tas nav piespiestā kārtā, bet katram pēc sajūtām.

Vēl viena laba tradīcija – kartupeļu talkas. Nav jau mums to kartupeļu un lauku tik daudz, tomēr ir iegājies, ka kļuvis par tradīciju. Jaunieši, kuri sabrauc no Rīgas, jautā, vai talka būs nākamgad, noteikti brauksim. Iešana kartupeļu laukā, pusdienas uz lauka, patalči.

Kas ir patalči?

Patalči – vakariņas pēc talkas ar dziesmām un dančiem. Un tas nav apgrūtinājums, no tā jau sastāv tie dzīves prieki. No tā sastāv dzīves būtība. Citi vecāki saka, ka bērni nebrauc, man brauc gandrīz katru sestdienu. Un ne tikai priekam, bet arī, lai strādātu, jo tad, kad esi strādājis, tad arī prieku vari baudīt. Un nav tā, ka tikai prieku vai darbu. Tam jābūt foršā līdzsvarā.

Līdzsvaru atrast nav vienkāršs uzdevums.

Kaut kādā mirklī to vajag saprast, lai darbs nebūtu kā nasta, bet kā prieks. Dari un saproti, ka būs tīrs pagalms, izravētas puķu dobes. Mums ir liela saimniecība, ferma ar lopiem, traktori, arī tam pa vidu svētkiem ir jābūt padarītam. Darot ir forši zināt, ka vakarā pasēdēsīm un parunāsim, ilgāk pasēžot, arī kāda dziesma aizdziedāsies. Vienu vakaru debess pilna

zvaigžņu, tas ir tik mierīgi, ka saproti – laiks ir apstājies un nekur nav tik skaistu vietu kā tur, kur katrs dzīvojam.

Tomēr lauki un Latvija iztukšojas.

Es nenosodu cilvēkus, kuri aizbrauc. Tad tas viņam ir bijis vajadzīgs, daļa arī atgriežas no ārzemēm un saka, ka tur var strādāt, nevis dzīvot, trūkst savējo, draugu un kopā būšanas. Ja cilvēks jūt savu identitāti un piederību ne tikai dzimtenei, novadam, bet arī savai sētai, tad viņš neaizbrauks. Ja nav identitātes un piederības, ja cilvēks nejūt, ka ir atradis savu vietu, tad meklēs to plašajā pasaulē, daudzi tur arī atrod.

..jo tad, kad esi strādājis, tad arī prieku vari baudīt. Un nav tā, ka tikai prieku vai darbu. Tam jābūt foršā līdzsvarā.

Kā piederība veidojas?

Piederības sākums ir ģimene, ja esi radījis ģimenisko vietu, tad būs arī piederība. To var izveidot ne tikai ar skaistām lietām, bet arī ar darbu un kopā radīšanu. Ja šo soliņu izgatavoju, tad nelauzišu, jo tas silda sirdi. Baudīt citu veidoto cilvēkam apnik, jo nav ieguldīts paša radīšanas darbs. Ja bērnus no bērnības neradina darbam – iesaistīties un palīdzēt, jo pašiem būs labāk un skaistāk dzīvot, kad izdarīsim, tad varēsīm aizbraukt un priecāties – , tad viņam savas vietas piederība neveidojas. Pazīstu ģimenes, kurām bērni dzīvo ārzemēs, atbrauc reizi piecos gados, vecāki lūdz palīdzēt darbos, bet bērni atsaka, jo uzskata, ka ir atbraukuši atpūsties. Bet tu taču atbrauci pie saviem vecākiem un uz savu sētu! Identitāti veido ģimenes, kopienas veidojas no kupalajām saimēm, lauku cilvēkiem,

kuriem ir svarīga tā vieta un darbs, lietas, kuras viņi dara.

Tagad laukos veidojam viedos ciemus, kad cilvēki pulcējas kopā, lai izrunātu, kas konkrētajā vietā ir vajadzīgs, izstrādā darba plānu, lai ciemā dzīvotu labāk, – uzlabot ceļus, uzlikt jaunas pasta kastes vai izdarīt kādus citus nepieciešamos darbus. Tā ir piederība savai vietai un identitātes apzināšanās, kad redz ne tikai savu sētu, bet rūpējas par notiekošo aiz savas mājas žoga, lai visā ciemā dzīve būtu kvalitatīvāka, skaistāka un vēlamāka.

Vai cilvēki ir gatavi redzēt tālāk aiz savas sētas žoga un rūpēties par kopīgām lietām?

Jau pagājušajā gadā Preiļu un Līvānu novados sākās viedo ciemu sadarbība, šī ideja ir attīstīta Skandināvijas valstīs. Daudz kas jau tiek darīts, tikai cilvēki neapzinās, ka tas ir šo viedo ciemu līmenī. Sēlijas pusē attīstās mazie viedie ciemi. Ciemu kustību vada vīrieši, tas ir pārsteidzoši, jo mums, biedrībās, pamatā

darbojas sievietes. Jokojam, ka vajag piesaistīt mednieku kolektīvus aktīvai darbībai, jo visi vīri ir aizgājuši medīt. Mūsu novadā jau ir vietas, kuras ir ceļā uz viedo ciemu nosaukumu.

Viedo ciemu kustība īpaši svarīga šajā laikā, kad laukos tiek slēgtas skolas, jo esot pārāk mazas, bet cilvēki taču paliek tur dzīvot. Dievs dod, lai bibliotēkas paliek un noturas. Jo kur tad iesim tālāk, uz pansionātiem? Tas ir bēdīgi un mani satrauc. Valsts rēķina, ka bērnu ir maz un tas skolai nav rentabli. Jādomā ekonomiski, bet kas tad ir svarīgāks par bērnu! Ģimenē jau nevērtē, cik viens bērns izmaksā, kāpēc tad valstij jārēķina. Skolu slēgšanu vajag pamatot, protams, ne jau izglītības iestādi ar pieciem bērniem, bet 80 skolēnu skolas vajadzētu paturēt. Šobrīd lauku novada cilvēka vērtība tiek ielikta naudas rāmī, laukus uztver kā ne-

UZZIŅAI

Viedo ciemu definīciju ir ieviesusi Eiropas Komisija. Tās ir kopienas lauku apvidos, kas izmanto inovatīvus risinājumus, lai uzlabotu dzīves apstākļus konkrētajā teritorijā un nodrošinātu ilgtspēju, balstoties uz savām stiprajām īpašībām un iespējām. Viedais ciems piedāvā līdzdalības iespēju katram interesentam, lai izstrādātu un īstenotu savu stratēģiju un kopīgi uzlabotu ciema ekonomiskos, sociālos un vides apstākļus, jo īpaši, izmantojot digitālo tehnoloģiju piedāvātos risinājumus. Viedos ciemus raksturo spēja attīstīties, sadarbojoties un arī apvienojoties ar citām kopienām un dalībniekiem lauku un pilsētu teritorijās. Iesaistīto ierosinājumi un viedā ciema stratēģijas īstenošana var balstīties uz esošajām iniciatīvām, un to var finansēt no dažādiem valsts un privātajiem avotiem.

vajadzīgus un ekonomiski neizdevīgus, jo patērē lielu finansējumu. Tas ir pārspīlēti, valstī tik daudz nevajadzīgi nauda tiek izlietota citām lietām, to gan neredzam, bet uz bērniem to reķinām.

Kādas skalas tad ir vērtējamās?

Intelekti. Rēķinot to, cik bērnu un jauniešu mums paliek, kā cilvēkus piesaistīt un pieturēt laukiem, lai pēc tam saimniekotu vecāku saimniecībā vai savā biznesā, cik tas nodokļu atnesīs, kāda būs viņa ģimene un cik tur būs bērnu. Tas jau ir tas labums Latvijai. Kas tad to Latviju paturēs, ne jau tikai Rīga, arī lauku novadi.

Kāpēc izvēlēties kultūru kā savu pamatprofesiju?

Citu darbu nevarētu iedomāties. Jau no bērnības ļoti patika dziedāt un dancot, ģērbu mammas kleitas un uzstājos uz sētas lieveņa. Blakus kaimiņu tante ganīja govīs, es sniedzu koncertus. Teicu, ka būšu aktrise, pabeigšu konservatoriju. Skolas laikā jau vadīju pasākumus. Man bija laba latviešu valodas skolotāja, iemācīja valodu bez novadam raksturīgā akcenta, mājās gan runājām latgaliski, bet kultūras darbiniekam 70.–80.gados vajadzēja latviešu valodas pareizrunu. Strādāt sāku

agri, uzreiz pēc vidusskolas, pa-beidzu kultūras darbinieku tehnikumu un neklātienē iestājos Jāzepa Vītola Mūzikas konservatorijā. Jaunība pagāja kultūrā un pasākumos, ļoti atbalstošs vīrs, nepārmeta aizņemtību vēlos vakaros un brīvdienās, atbrauca ar bērniem, un kopā svinējām tajā dienā. Kultūrā nebija viegli savākt kolektīvus, ansambļus, cilvēki bija jāieinteresē. Zinājām, kuras lauku tantes dzied, gājām uz mājām un pierunājām iet un darīt. Personīgi uzrunāts cilvēks jūtas pamanīts un novērtēts, tad atnāk un paliek amatiermākslas kustībā.

Rožupes deju kolektīvu esmu radījusi, šogad būs jau otrie dziesmu svētki, kuros mēs ar vīru nedejosim. Brauksim kā skatītāji. Dziesmu svētki ir vasarā, kad siens pļavā un govīs jāslauch. Bērni mūs vienmēr palaida uz svētkiem un pieskatīja saimniecību, slauca govīs, pēc tam mēs viņus visur laidām. Tādu pacilātības un sevis apzināšanās baudījumu kā dalību Vispārējos dziesmu un deju svētkos citur neesmu izjutusi, tas ir kaut kas fantastisks!

Esmu pasākumu režisore ar 25 gadu darba stāžu un, atskatoties atpakaļ, varu teikt, ka man tie gadi ir patikuši, jaunas iniciatīvas ielik-

tas, bet nekas nav mūžīgs. Visam kādreiz jābeidzas vai jāpārveidojas.

Ko jums nozīmē kultūra un kā raksturotu latgaliešu kultūru?

Tā ir barība dvēselei, atslodze no ikdienas, estētiskais baudījums. Latgaliešu kultūru raksturo vienkāršība, ne prastums, bet vienkāršība un atvērtība, tā ir kā latgalieša dvēsele. Latgalietis ir pozitīvs, atvērtu sirdi, atvērtām sētas durvīm, saprot un pieņem, tic. Ja ir vairāk nekā citiem, uzklāj garāku galdu, nevis aizver vārtus ap savu sētu. Tas ir tik būtiski, ka to vajag saglabāt. Kultūra ir iesaistoša un pievelkoša. Labi, ka skolās ir bērnu un jauniešu deju kolektīvi un folkloras ansambļi, tas ir pamats latgaliešu kultūras saglabāšanai. Kas tad tās tradīcijas kops, ja ne paši, tās ir arī jāsaprot. Kuri nesaprot, iet *helovīnos*, kas latviešiem nav raksturīgi. Gan labais, gan arī sliktais sākas ģimenē. Saviem bērniem jāmača dziesmas, mazbērniem dziedu "Auga, auga rūžeņa", un visi mazbērni šo dziesmu jau prot. Tas ir viens no ceļiem, kā saprast, kas ir tavš pamats, – balstīties savā ģimenē, tad cilvēks veidojas ar pārliecību, ticību saviem spēkiem. Tālāk jau ir zināšana un māka sadarboties ar cilvēkiem, būt optimistam, jo čikstuļi nevienam nepatīk. ●